

نگاهی به کتاب زبان‌شناسی و نقد ادبی

پیشگفتار

«تری ایگلتون» در کتاب «درآمدی بر نظریه ادبی» می‌نویسد: «اگر کسی بخواهد سرآغاز تحولی را مشخص کند که در قرن حاضر نظریه ادبی را به زیر سیطره خود در آورده است، هیچ تاریخی مناسبتر از سال ۱۹۱۷ نیست؛ یعنی سالی که ویکتور شک洛夫سکی، فرمالیست جوان روسی رساله پیشتاز خود را زیر عنوان «هنر به مثابه تمهید» انتشار داد. از آن پس، و به ویژه طی دو دهه گذشته، نظریه ادبی، شاهد نشو و نمای شگرفی بوده است. حتی معنای واژه‌های «ادبیات»، «خواندن» و «نقد» دگرگونی عمیق را از سر گذرانده است. (۱) کتاب «زبان‌شناسی و نقد ادبی» اثری است که قصد دارد این نشو و نما را در قالب کلمات به تصویر بکشد و در حد توان خود از رازهای آن پرده برداری کند. نویسندگان ملاحظاتی گمابار جمله زبان‌شناسی و نظریه پردازانی هستند که همه در پی ترویج نظریه «زبان‌شناسی» و تأثیر آن در نقد ادبی سالها به مطالعه و تحقیق و نگارش پرداخته‌اند. از رومن یاکوبسن که خود از بنیانگذاران «محلل زبان‌شناسی مسکو» و «انجمن پژوهش درباره زبان شعری» سن پترزبورگ، و «محلل زبان‌شناسی پراگ» است، در کتاب حاضر دو مقاله راجع به زبان‌شناسی با عنوانهای «قطبهای استعاره‌ای و مجازی در زبان پریشی» و «زبان‌شناسی و شعرشناسی» ترجمه و به چاپ رسیده است.

یاکوبسن، در مقاله اول می‌کوشد تا انواع زبان پریشی (۲) را برای خوانندگان روشن سازد و محدوده استعاره و مشابهت و مجاز و مجاورت را در عرصه ادبیات بیان کند. در مقاله دوم که «زبان‌شناسی و شعرشناسی» نام دارد، یاکوبسن، در پی اثبات این عقیده است که شعرشناسی، جزء مکمل زبان‌شناسی است و بدون اطلاع از قواعد و قوانین رایج در زبان‌شناسی، نمی‌توان به سراغ شناختن و درک شعر رفت. زبان‌شناس دیگری که در کتاب از مقاله او استفاده شده است دیوید لاج است که به گفته مترجمین کتاب، عمدتاً شارح نظریات «یاکوبسن» است و نقاط مشکل مقالات او را شرح و

تفسیر می‌نماید. از این نویسنده، مقاله «زبان‌داستانی ادبیات نوگرا: استعاره و مجاز» انتخاب و ترجمه شده است که در آن ضمن شرح نظریات «یاکوبسن» به ذکر مصداق‌هایی می‌پردازد و از میان رمانهای نوگرا نمونه‌هایی را انتخاب و با شیوه نقد زبان‌شناختی مورد نقد و بررسی قرار می‌دهد. آن رمانها عبارتند از قسمتی از کتاب «اولیس» نوشته جیمز جویس، «ساختن آمریکاییها» اثر گرترود استاین، «در سرزمینی دیگر» اثر ارنست همینگوی، «زنان عاشق» نوشته دی.اچ. لارنس، «در جستجوی زمان از دست رفته» مارسل پروست و به «سوی فانوس دریایی» از ویرجینیا ولف. دو مقاله دیگر کتاب، ترجمه‌ای است از «راجر فالر» به نامهای «بررسی ادبیات به منزله زبان» و «ادبیات به منزله کلام». که این زبان‌شناس، در پاره‌ای از مسائلی با «یاکوبسن» اختلاف عقیده دارد و در جای‌جای نوشته‌هایش به عقاید او اشاره و موارد فص آنها را ذکر می‌کند. ترجمه گماب با توجه به آشنایی مترجمان از مبانی زبان‌شناسی و تدریس آکادمیک آنها در دانشگاههای کشور ترجمه‌ای است روان که خواننده را با مقوله زبان و اطوار مختلف آن و تأثیر علم بر آن در نقد ادبی، آشنا می‌سازد.

این کتاب تقریباً کم‌حجم، توسط انتشارات «نشرنی» در ۱۲۱ صفحه، مشتمل بر واژه‌نامه و فهرست راهنما و به قیمت ۶۸۰ ریال، به چاپ رسیده است. همان‌طور که مترجمین در پیشگفتار کتاب متذکر شده‌اند، ما نیز امیدواریم که دانشجویان و علاقه‌مندان به زبان‌شناسی، از این طریق، تصویر بیش و کم روشنی از حدود کاربرد زبان‌شناسی در ادبیات به دست آورند. □

■ محمد بکایی

یادداشت

۱. درآمدی بر نظریه ادبی / تری ایگلتون / ترجمه عباس مخبر / نشر مرکز / ص ۱
۲. منظور از زبان پریشی، همان نظریه آشنایی زدایی، در متون ادبی است که توسط فرمالیستها مطرح می‌شود.

